

## РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ, ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ І ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.147: 372.891

### ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ

**Оксана Войтович**

доктор педагогічних наук, доцент,  
професор кафедри екології, географії і туризму  
Рівненський державний гуманітарний університет  
м. Рівне, Україна  
ORCID ID 0000-0003-3056-861X  
*vojtovich\_o@ukr.net*

**Анотація.** Розглянуто особливості підготовки майбутніх учителів географії до впровадження технологій інтегрованого навчання в освітній процес закладів загальної середньої освіти. Визначено сутність поняття «технології інтегрованого навчання». Охарактеризовано принципи реалізації інтегративного підходу в закладах загальної середньої освіти. Розглянуто можливості застосування технологій інтегрованого навчання як дидактичної системи, яка забезпечує взаємопроникнення різнопредметних знань та вмінь, різних видів діяльності на рівні шкільних предметів, навчальних тем, навчальних проблем для формування цілісного уявлення про процеси та явища навколишнього світу.

Упровадження технологій інтегрованого навчання забезпечує комплексність процесу навчання з географії на засадах інтеграції знань із різних предметів; високу результативність навчальних досягнень із географії; економію часу; сприятливу психологічну атмосферу; вмотивованість учнів до вивчення географії, удосконалює особистісні цінності учня, розкриває його здібності.

**Ключові слова:** підготовка майбутніх учителів географії; технології інтегрованого навчання.

**Постановка проблеми.** Реформування системи освіти згідно з Концепцією Нової української школи та оновленням законодавства у сфері початкової, загальної та вищої, зокрема й педагогічної освіти, зумовило оновлення стандартів підготовки фахівців з вищою освітою. Тому доречно продовжувати досліджувати та аналізувати сучасні тенденції щодо реформування вищої педагогічної освіти і відповідно до цього послідовно вдосконалювати професійну підготовку фахівців, які б могли забезпечити всебічний гармонійний розвиток особистості учнів та сформувати в них глибокі предметні знання та вміння як базові елементи формування предметних і ключових компетентностей.

З цією метою потрібно зробити освіту міждисциплінарною. Учителі мають навчати не лише географії чи історії, а показувати, що географія пов'язана з історією, історія – з біологією, біологія – із фізикою, а фізика – із географією тощо. Тоді учні розуміють кожен шкільний предмет не відокремлено, а в його зв'язку з усією природою. Це зумовило нову вимогу зацікавлених учасників освітнього процесу щодо підготовки майбутніх учителів географії, у яких сформовано вміння самостійно збирати, аналізувати, порівнювати, узагальнювати та синтезувати інформацію з різних джерел задля подання цілісності географічних понять із позиції різних галузей, тобто сформувати в здобувачів вищої освіти інтегративний світогляд та мислення. Сучасний учитель географії має володіти технологіями навчання та вміти обрати найефективніші для активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Так виникає необхідність удосконалення змісту освітньо-професійних програм підготовки майбутніх учителів географії, які були б спрямовані на формування обізнаності щодо сучасних технологій навчання та можливостей їхнього впровадження в освітній процес закладів загальної середньої освіти. У наукових працях зустрічаємо опис та особливості реалізації різних технологій навчання: інтерактивних технологій навчання, технології розвивального навчання, проблемних технологій навчання, технології диференційованого навчання, ігрових технологій навчання, технології інтегрованого навчання тощо. У дослідженні ми сфокусовані на підготовці майбутніх учителів географії до впровадження технологій інтегрованого навчання в освітній процес закладів загальної середньої освіти.

У цьому контексті слід забезпечувати оволодіння здобувачами вищої освіти вмінням поєднувати знання з різних дисциплін для пояснення географічних понять і термінів, застосовувати їх у нестандартних ситуаціях, удосконалювати набуті вміння в практичних ситуаціях під час проходження практики і професійної діяльності в школі.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Методологічним і теоретичним проблемам упровадження технологій інтегрованого навчання в освітній процес закладів загальної середньої освіти присвячені дослідження багатьох науковців. Зокрема питання вивчення сутності технологій інтегрованого навчання знайшли своє відображення в працях О. Антонова, О. Ващук, І. Дичківської, О. Біди, О. Мітрасової, О. Столяренко, О. Пехоти та інших.

Теоретичні основи інтегрованого навчання багато науковців розглядає з позиції міжпредметного підходу до навчання в школі. Аналіз науково-методичних джерел засвідчує, що науковцями досліджувалися особливості реалізації міжпредметних зв'язків в освітньому процесі різних предметів: хімії

(І. Герасименко, Л. Тірущева, Н. Буринська, Л. Ковальчук, І. Онопрієнко та інші), фізики (С. Рибак, Ю. Галатюк, С. Величко та інші), географії (О. Топузов, Г. Назаренко, С. Капіруліна та інші), біології (О. Біда, Т. Небикова та інші) тощо.

Незважаючи на вагомі результати досліджень за цими напрямками, поза увагою дослідників залишаються важливі аспекти реалізації інтегрованого навчання під час вивчення географії в закладах загальної середньої освіти.

Окремі аспекти підготовки вчителів географії до впровадження сучасних технологій були актуальними на різних етапах розвитку педагогічної освіти в Україні. Аналіз освітнього процесу підготовки майбутніх учителів географії в закладах вищої освіти дає змогу прослідкувати зміни щодо формулювання мети та завдань підготовки фахівців відповідно до вимог суспільства та сучасного ринку праці. Наразі актуальності набуває підготовка не просто хороших учителів, а вчителів-новаторів.

**Формулювання цілей статті.** Метою дослідження є підготовка майбутніх учителів географії до впровадження технологій інтегрованого навчання, оскільки такі технології забезпечують цілісність процесу навчання в школі, допомагають учню зрозуміти взаємопов'язаність знань, які вони вивчають на різних предметах для всебічного розуміння явищ і процесів навколишньої дійсності.

**Результати дослідження.** Безперечно, що вирішення проблеми знання майбутніми вчителями географії сучасних педагогічних технологій та вміння їх застосовувати в професійній діяльності має значне практичне значення. Поняття «педагогічні технології» наразі озвучується в наукових журналах, на методичних об'єднаннях учителів-предметників, педагогічних нарадах, науково-практичних конференціях, але аналіз численних теоретичних публікацій свідчить про те, що проблема їхнього впровадження не настільки проста, як це здається на перший погляд.

Більшість людей поняття «технологія» асоціює з виробничою діяльністю. У виробництві володіння технологією розглядається як сукупність необхідних знань про способи і засоби обробки та переробки сировини для отримання готової продукції. Технологічний виробничий процес полягає в чіткій послідовності виконання операцій із використанням необхідних засобів за певних умов для отримання якісної продукції.

Педагогічна технологія подібна у визначенні з виробничою технологією в тому, що вона спрямована на підвищення ефективності освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти задля досягнення запланованих результатів навчання.

Отже, педагогічна технологія передбачає підвищення якості процесу навчання за рахунок проєктування цілей навчання; планування освітнього процесу, проєктування діяльності вчителя й учнів для досягнення запланованого результату навчання; спрямування процесу навчання на засвоєння знань, тобто вдосконалення змісту для активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів; забезпечення структурування змісту навчання та можливості його оновлення відповідно до сучасних вимог суспільства; відтворення процесу навчання і контроль результатів навчання на основі логічності та наступності побудови навчальних курсів (Антонова, 2015).

Основою реалізації педагогічної технології в закладах загальної середньої освіти є технологічний процес навчання конкретних предметів, що включає в себе технологію навчання певних тем навчального предмета.

Як указує С. Сисоєва (2011), «технологія навчання є сукупністю форм, методів, методичних прийомів, методик та засобів навчання, що забезпечують досягнення запланованого результату».

На думку О. Пехоти (2003), технологія навчання повинна бути зорієнтована на особистісний підхід, тобто в основі має бути учень та його результати навчання, а процес навчання ґрунтуються на тісному зв'язку теорії і практики.

Безперечно, що технологія навчання є алгоритмом утілення методики навчання конкретної теми в практичну професійну діяльність майбутнього вчителя. Тобто майбутньому вчителю географії недостатньо знати лише методику навчання конкретної теми географії, він повинен уміти застосувати ці знання та вміння для досягнення запланованого результату.

Майбутній учитель географії повинен уміти вибирати технологію навчання конкретного географічного матеріалу відповідно до мети освітнього процесу, змісту, можливостей учнів, що передбачає вибір форм та методів і засобів навчання, їхню послідовність, етапи застосування для досягнення запланованої динаміки результатів навчання.

Відповідно до цього в основі розроблення технологій навчання географії є проєктування ефективної навчально-пізнавальної діяльності учнів, що полягає в наступному:

- формулюванні мети навчання;
- визначенні змісту навчального матеріалу з географії з урахуванням дидактичних принципів;
- виборі форм, методів і засобів навчання;
- організації освітнього процесу з географії в школі;

- контролюванні та оцінюванні результатів навчальної діяльності учнів із географії і в разі потреби корекції освітнього процесу за рахунок удосконалення форм, методів і засобів навчання для досягнення поставленої мети навчання (рис.1).

Важливою особливістю проектування технології навчання є визначення кінцевого результату навчання та контроль за його досягненням.

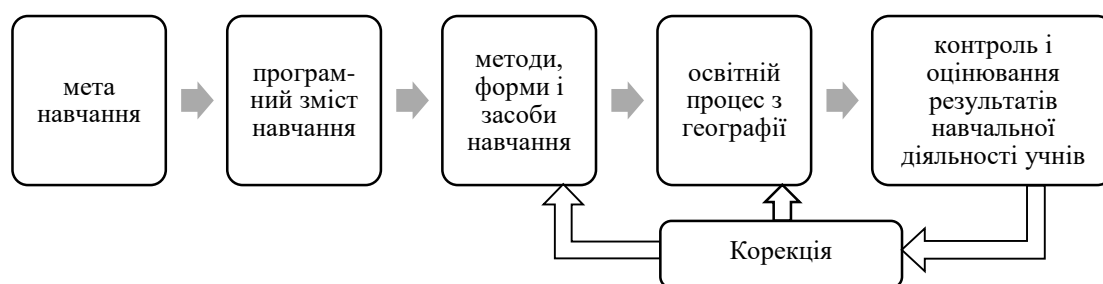


Рис.1. Схематичне зображення технології навчання географії в школі

В освітній діяльності закладів загальної середньої освіти задіяні такі технології навчання: розвивальне навчання, технологія інтегрованого навчання, технологія проєктного навчання, технологія інтерактивного навчання, технологія особистісно орієнтованого навчання, технологія розвитку творчої особистості, технологія диференційованого навчання тощо.

Кожна з цих технологій є підсистемою в загальній структурі педагогічної технології спроектованого педагогічного процесу закладів загальної середньої освіти. У цій публікації ми сконцентрували увагу на особливостях впровадження технології інтегрованого навчання в освітній процес із географії як засобу підвищення якості процесу навчання. Ця технологія передбачає використання елементів знань із різних предметів, комбінування їх між собою, тим самим забезпечуючи утворення нових, цілісних знань про об'єкти вивчення. Такий підхід дозволить не лише розширити світогляд учнів та перенести знання з одного предмета в інший, а й здійснити спрямований вплив на розвиток креативної особистості. Водночас також прогнозується краще розуміння учнями єдності людини та навколишнього середовища, чіткіше визначиться місце людини в природі, її роль та обов'язки щодо збереження природного середовища.

А. Токарева (2014) вважає, що інтегративне навчання має свої особливості, а саме:

1) це процес розвитку інтегративного знання, яке характеризується системністю, узагальненістю та універсальністю;

2) у ході цього процесу учні набувають уміння здійснювати зв'язки між різними поняттями, науковими галузями тощо;

3) цей процес сприяє підвищенню ефективності навчання.

Під технологіями інтегрованого навчання розумітимемо дидактичні системи, які забезпечують взаємопроникнення різнопредметних знань і вмінь, різних видів діяльності на рівні предметів, навчальних тем і проблем задля формування цілісного уявлення про об'єкти, процеси і явища навколишнього світу.

Ми вважаємо, що ефективність освітнього процесу з географії підвищиться за умови створення сприятливих умов: розробки і впровадження в освітній процес технологій інтегрованого навчання географії та активізації внутрішньої мотивації учнів до процесу навчання.

Застосування технологій інтегрованого навчання в освітньому процесі з географії забезпечує:

– комплексність процесу навчання з географії на засадах інтеграції знань із різних предметів;

– високу результативність навчальних досягнень із географії завдяки актуалізації міжпредметних зв'язків;

– економію часу, бо врахування раніше отриманих знань із різних навчальних предметів і тем географії дозволяє подати значний обсяг навчального матеріалу;

– сприятливу психологічну атмосферу завдяки взаємодії всіх учнів, їхньому спілкуванню та допомозі у вирішенні конкретних завдань інтегрованого змісту;

– вмотивованість учнів до вивчення географії за рахунок отримання цілісних уявлень про навколишнє середовище, що сприяє підвищенню інтересу учнів до уроків географії, удосконалює особистісні цінності учня, розкриває його здібності.

Технологія інтегрованого навчання тісно переплітається (інтегрується) з іншими технологіями, проте нами (Войтович, Войтович, Галатюк, 2005) визначено такі особливості її реалізації:

– діяльність учня повинна регламентуватись до певної міри, але цей процес має бути організований так, щоб у ньому були елементи творчості, які передбачають комбінування, аналогію, порівняння, систематизацію;

- потрібно викликати пізнавальні інтереси учнів, крізь які проходять усі зовнішні впливи, породжуючи внутрішні стимули, що й є збудниками активності учнів до вивчення нового матеріалу;

- підбір учителем різнорівневих завдань, що потребують на початковому, середньому та достатньому рівнях визначеного ходу виконання, а на високому рівні – творчої переробки, узагальнення, систематизації, умінь і навичок порівнювати й аналізувати вже відоме, експериментування, пошуку;

- створення умов для розвитку ситуативного інтересу, який відіграє роль «пускового» механізму в здійсненні діяльності щодо інтегрування знань;

- використання ігрових моментів, що стимулюють прояви самостійності учнів, їхніх творчих можливостей;

- розв'язання творчих завдань інтегрованого змісту.

Основою для розробки технології інтегрованого навчання географії можуть стати міжпредметні зв'язки. Доцільно окремі розробки, що стосуються реалізації міжпредметних зв'язків у навчанні географії, створювати як інтегровані навчальні програми, які є міждисциплінарними навчальними формами, укладеними в ідеях об'єднання і синтезу природничих наук.

В інтегрованих програмах, які наразі впроваджуються в профільній школі, повинні знаходити вираження різні моделі мислення, дослідницької тематики і проблемного навчання. Інтегровані навчальні курси формують такі риси особистості: гнучкість (адаптивність), терпіння, толерантність (терпимість), сприйнятливність, готовність до ризику, до розв'язування проблем і вирішення нестандартних завдань, що потребує інтеграції знань із різних предметів.

Майбутні вчителі географії, працюючи на основі інтегративного підходу навчання географії в школі, повинні дотримуватися таких принципів його реалізації:

- інтегративні здібності мислення є суттєвим робочим інструментом для всіх учнів, і на їхній розвиток повинні бути орієнтовані програми навчання географії;

- усі учні повинні мати можливості використання інтегративного підходу в навчанні різних тем географії і під час обговорення різноманітних географічних питань і проблем задля формування цілісного уявлення про навколишню дійсність;

- ці можливості повинні бути закладені в навчальній програмі з географії для закладів загальної середньої освіти;

- кожен учень повинен бути задіяний у різних формах інтегрованого навчання, де розвивається ініціативність, цілісність мислення про навколишнє середовище, і які інтегрують досягнення як індивіда, так і класу;

– залученню всіх учасників освітнього процесу до обговорення проблем сучасності, можливостей їхнього комплексного вирішення.

Працюючи з учнями, майбутній учитель географії повинен бути експериментатором, науковцем, новатором. Він має широкі можливості і практично необмежене поле діяльності, бо на практиці бачить ефективність наявних методик навчання і може коригувати їх, проводити докладну структурування досліджень освітнього процесу, створювати нові методики.

Готовність майбутнього вчителя географії до впровадження технології інтегрованого навчання, творчого вирішення завдань на основі застосування знань і вмінь із різних предметів, уміння створювати атмосферу продуктивного пізнання на уроці географії залежить від його обізнаності та володіння арсеналом технологій навчання, знання предмета, глибокого інтересу до нього. Лише на основі цього вчитель може творчо використовувати навчальні та виховні прийоми, комбінувати їх, упроваджувати нові методики, зокрема інтегровані, розробляти нові, нестандартні прийоми активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів. Це здійснюється на основі особистісного підходу в навчанні до кожного учня, використанні можливостей предметних розділів географії, розвитку ініціативи і творчості, використанні інтегративних форм навчання.

Цьому певною мірою має сприяти підготовка майбутніх учителів географії за новими парадигмами та технологіями навчання в закладах вищої освіти. Так, у багатьох педагогічних закладах вищої освіти підготовка майбутніх учителів здійснюється за двома (зазвичай спорідненими) спеціальностями, що передбачає глибоку інтеграцію не лише змісту, але й форм, методів та засобів навчання. Цілком логічними є поєднання географії з іншими природничими та технологічними спеціальностями: екологією, хімією, фізикою, астрономією, інформатикою та навіть економікою, історією, іноземною мовою, що задовольняло б потреби і майбутніх учителів, і адміністрації закладів загальної середньої освіти та дозволяло б студентам реалізувати свій творчий потенціал під час використання технологій інтегрованого навчання.

**Висновки.** Так, підготовку майбутніх учителів географії слід зорієнтовувати на вивчення особливостей упровадження технології інтегрованого навчання як засобу підвищення ефективності освітнього процесу з географії на засадах інтеграції знань із різних предметних галузей, що дає можливість урахувати вікові особливості учнів, їхні інтереси та здібності, поглиблювати знання та розширювати світогляд, формувати наукову картину світу. Прогнозовано, що в умовах Нової української школи технології навчання постійно розширюватимуться та вдосконалюватимуться, що і створюватиме



перспективи для їхнього подальшого дослідження та впровадження в практику роботи закладів освіти.

### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова, О. Є. (2015). Педагогічні технології та їх класифікація як наукова проблема. *Сучасні технології в освіті. Ч. 1. Сучасні технології навчання*, 2, 8–15.
2. Войтович, О. П., Войтович, І. С., Галатюк, Ю. М. (2005). Підготовка педагогів до впровадження інтегративних технологій навчання фізики. *Вісник Житомирського педагогічного університету*, 25, 154–156.
3. Пехота, О. М., Будаєв, В. Д., Старева, А. М., Нор, К. Ф., Шуляр, В. І., Михайлицька ... Балицький, О. І. (2003). *Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій*. Київ, Україна: А.С.К.
4. Сисоєва, С. О. (2011). *Інтерактивні технології навчання дорослих*. Київ, Україна: ВД «ЕКМО».
5. Токарева, А. В. (2014) Інтегративне навчання як один з перспективних напрямів розвитку сучасної вищої освіти. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і Психологія». Педагогічні науки*, 2(8), 184–187.

## TRAINING OF FUTURE GEOGRAPHY TEACHERS FOR INTRODUCING INTEGRATIVE LEARNING TECHNOLOGIES

**Oksana Voitovych**

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,  
Professor of the Department of Ecology, Geography and Tourism  
Rivne State University of Humanities  
Rivne, Ukraine

ORCID ID 0000-0003-3056-861X

[vojtovich\\_o@ukr.net](mailto:vojtovich_o@ukr.net)

**Abstract.** Reforming secondary education requires the training of future geography teachers, who have the ability to independently summarize the information in order to represent the integrity of geographical concepts from the standpoint of different industries and subjects.

The results of the analysis of pedagogical literature indicate that the methodological and theoretical foundations of the introduction of integrated learning technologies in the educational process of secondary education institutions have been considered by scientists from the standpoint of a cross-curricular approach to learning.

The aim of the study is to analyse the training of future geography teachers for the implementation of integrated learning technologies as a basis for understanding the integrity of the world.

The future geography teacher, choosing the technology of teaching a particular topic, relies on the purpose and content of the study, selects forms, methods and means of learning to achieve the planned learning results. In this paper, the author considers the possibilities of integrated learning technology as a didactic system which provides interpenetration of substantive knowledge and skills, different activities at the level of subjects, topics, educational problems to form a holistic view of objects, processes and phenomena of the world.

The use of integrated learning technologies provides: the complexity of the process of learning geography, based on the integration of knowledge in various subjects; high performance in geography learning through actualization of cross-curricular relations; saving time because taking into account previously acquired knowledge in various subjects and geography topics allows you to submit a

significant amount of learning material; a favorable psychological atmosphere through the cooperation of all students, their communication and assistance in solving specific tasks of integrated content; students' motivation to study geography by receiving holistic ideas about the environment, which promotes students' interest in geography lessons, enhances the personal values of students, and reveals their abilities.

Thus, the training of future geography teachers should be oriented to the study of the features of the introduction of integrated learning technology as a means of improving the effectiveness of the educational process in geography on the basis of integration of knowledge from various subject areas, which allows to take into account students' age characteristics, their interests and abilities, to expand the outlook, and to form a scientific picture of the world.

**Key words:** training of future geography teachers; integrated learning technologies.

#### REFERENCES

1. Antonova, O. Ye. (2015). Pedagogical technologies and their classification as a scientific problem. *Suchasni tekhnologii v osviti. Ch. 1. Suchasni tekhnologii navchannia*, 2, 8–15.
2. Voitovych, O. P., Voitovych, I. S., & Halatiuk, Yu. M. (2005). Teachers' training for the introduction of integrative technologies of teaching physics. *Visnyk Zhytomyrskoho pedahohichnoho universytetu, Zhytomyr*, 25, 154–156.
3. Piekhota, O. M., Budak, V. D., Stareva, A. M., Nor, K. F., Shuliar, V. I., Mykhailytska, I. M. ... Balytskyi, O. I. (2003) *Training of the future teacher for the introduction of pedagogical technologies*. Kyiv, Ukraine: A.S.K.
4. Sysoieva, S. O. (2011) *Interactive adult learning technologies*. Kyiv, Ukraine: VD "ЕКМО".
5. Tokarieva, A. V. (2014) Integrative learning as one of the promising directions of development of modern higher education. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriya "Pedahohika i Psykholohiia"*. *Pedahohichni nauky*, 2(8), 184–187.

Матеріали надійшли до редакції 15.04.2020 р.